

XORIJIY DAVLATLARNING BOJXONA OLDI XIZMAT KO‘RSATUVCHI SUBYEKTLARINING HUQUQ VA MAJBURIYATLARI

*Salamov Sarvar Tashpulatovich. Bojxona qo‘mitasining
Bojxona instituti Bojxona nazorati kafedراسi katta o‘qituvchisi.*

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy davlatlarda bojxona oldi xizmat ko‘rsatuvchi subyektlarning huquq va majburiyatlari, ularning tashqi iqtisodiy faoliyatdagi roli hamda bojxona organlari bilan o‘zaro hamkorlik mexanizmlari tahlil qilinadi. Xususan, ekspeditorlik kompaniyalari, bojxona brokerlari, logistika operatorlari va bojxona omborlari faoliyatining huquqiy jihatlari o‘rganiladi. Turli davlatlar misolida ushbu subyektlarning bojxona rasmiylashtiruv jarayonidagi mas‘uliyati, hisobot berish majburiyatlari va huquqiy kafolatlari taqqoslab ko‘rsatiladi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida O‘zbekistonda mazkur sohani yanada takomillashtirish bo‘yicha amaliy taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: bojxona oldi xizmatlari, bojxona brokeri, logistika operatori, ekspeditorlik xizmatlari, bojxona tartib-taomillari, xorijiy tajriba, bojxona huquqi, bojxona mas‘uliyati, davlat nazorati, bojxona hamkorligi, huquqiy me‘yorlar, bojxona ombori, tashqi iqtisodiy faoliyat.

Jahon iqtisodiyotida tashqi iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishda bojxona oldi xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar – ya‘ni bojxona brokerlari, ekspeditorlik tashkilotlari, logistika operatorlari va ombor xizmatlari muhim o‘rin tutadi. Ular orqali tovarlarning tezkor, aniq va qonuniy tarzda rasmiylashtirilishi ta‘minlanadi. Xorijiy davlatlarda ushbu subyektlarning huquq va majburiyatlari aniq belgilab qo‘yilgan bo‘lib, ularning bojxona organlari bilan samarali hamkorligi tashqi savdo jarayonlarini soddalashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

1. Bojxona oldi xizmat ko'rsatuvchi subyektlar tushunchasi va turlari Bojxona oldi xizmatlariga bojxona brokerlari, ekspeditorlik kompaniyalari, logistika operatorlari va bojxona omborlari kiradi. Ular bojxona rasmiylashtiruv jarayonida eksportchi yoki importchilarga maslahat, hujjatlar to'plash, elektron ro'yxatdan o'tkazish, tranzit yuklarni kuzatib borish kabi xizmatlarni ko'rsatadi.

Masalan, AQSHda litsenziyalangan bojxona brokerlari faoliyati qat'iy huquqiy asosda amalga oshiriladi. Germaniya va Fransiyada ekspeditorlik tashkilotlari tovarlarning transport logistikasini to'liq ta'minlaydi. Yaponiyada esa logistika operatorlari bojxona nazorati jarayonlarida axborot tizimlari orqali bevosita ishtirok etadi.

2. Xorijiy davlatlardagi huquqiy asoslar va tartiblar Bojxona oldi xizmat ko'rsatuvchi subyektlar faoliyati xalqaro me'yorlarga asoslangan holda milliy qonunchilik bilan tartibga solinadi. Yevropa Ittifoqi davlatlarida mazkur subyektlar uchun umumiy talablar YEI Bojxona kodeksida o'z aksini topgan. Ular tomonidan amalga oshiriladigan operatsiyalar uchun mas'uliyat hamda jazo choralari aniq belgilab qo'yilgan.

AQSHda bojxona brokeri sifatida faoliyat yuritish uchun AQSH Bosh bojxona xizmati (CBP) tomonidan litsenziya beriladi. Ushbu litsenziyaga ega bo'lmagan shaxslar bevosita bojxona rasmiylashtiruvda ishtirok eta olmaydi. Shuningdek, brokerlar mijozlar ma'lumotlarining maxfiyligini ta'minlash majburiyatiga ham ega.

3. Bojxona oldi subyektlarining huquq va majburiyatlari Xorijiy amaliyotda ushbu subyektlar quyidagi huquqlarga ega:

Mijoz nomidan bojxona organlarida harakat qilish. Bu – jismoniy yoki yuridik shaxsning vakolatli vakili (masalan, bojxona brokeri) uning nomidan bojxona organlarida turli ishlarni amalga oshirishini anglatadi. Bu ishga quyidagilar kiradi:

Bojxona deklaratsiyasini tayyorlash va topshirish;

Bojxona to'lovlarini hisoblash va to'lash;

Bojxona ko'rigidan o'tishda ishtirok etish;

Tovar haqida aniqlashtiruvchi ma'lumotlar taqdim etish;

Nizolar yuzaga kelganda mijoz manfaatlarini himoya qilish.

Huquqiy asos: O'zbekiston Respublikasi Bojxona kodeksida bojxona vakillari instituti va ularning vakolatlari belgilab qo'yilgan.

Tovarlarni elektron tarzda rasmiylashtirish. Bojxona deklaratsiyasini elektron shaklda tayyorlash va bojxona organlariga taqdim etish jarayoni. Bu jarayon tovar harakati va bojxona rejimi to'g'risidagi ma'lumotlarni kompyuter yordamida kiritish va elektron imzo bilan tasdiqlashni o'z ichiga oladi.

Afzalliklari:

Vaqt tejaladi;

Xatolar ehtimoli kamayadi;

Byurokratik to'siqlar qisqaradi;

Onlayn monitoring imkoni yaratiladi.

Texnik asos: Umumbojxona avtomatlashtirilgan axborot tizimi (UBAAT) orqali amalga oshiriladi.

Bojxona to'lovlari hisobini yuritish. Bu – bojxona to'lovlari (boj, aksiz, QQS va boshqalar)ni aniq hisoblash, ularni o'z vaqtida to'lash va hisobotini yuritish jarayonidir.

Qamrab oladigan to'lovlar:

Import boji;

Qo'shilgan qiymat solig'i (QQS);

Aksiz solig'i;

Bojxona rasmiylashtiruvi uchun yig'imlar.

Talablar:

Tovarning turi, narxi, kelib chiqishi va kodidan kelib chiqqan holda hisob-kitob qilish;

Bojxona organlari talab qilganda hisobot taqdim etish;

Kam yoki ortiqcha to‘langan to‘lovlar yuzasidan tushuntirishlar berish.

Tovarning kelib chiqishini tasdiqlovchi hujjatlarni rasmiylashtirish.

Tovar qayerda ishlab chiqarilganini aniqlovchi rasmiy hujjatlar – kelib chiqish sertifikatini (Certificate of Origin) –ni tayyorlash va rasmiylashtirishni anglatadi.

Kerakli holatlar:

Preferensial tariflardan foydalanish uchun (masalan, erkin savdo kelishuvlari doirasida);

Import qiluvchi mamlakat talablari;

Tashish va logistika talablari.

Tashkilotlar:

Kelib chiqish sertifikatini rasmiylashtirish huquqiga ega vakolatli organlar (masalan, Savdo-sanoat palatasi).

Majburiyatlariga esa:

aniq va ishonchli ma’lumot taqdim etish;

bojxona organlari talablariga rioya qilish;

litsenziya va ruxsatnomalarni amalga oshirish;

ma’lumotlarni himoya qilish va hisobot topshirish kiradi.

4. O‘zbekiston uchun ahamiyati va takliflar O‘zbekiston tashqi iqtisodiy munosabatlari kengayib borayotgan sharoitda xorijiy tajriba asosida bojxona oldi xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar faoliyatini takomillashtirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Mamlakatimizda mazkur subyektlarning huquqiy maqomi, litsenziyalash tartibi hamda ularning bojxona organlari bilan munosabatlarini yanada aniqlash talab etiladi.

Shu munosabat bilan quyidagi takliflar ilgari suriladi:

bojxona oldi xizmat ko‘rsatuvchi subyektlar faoliyatini tartibga soluvchi alohida normativ hujjat ishlab chiqish;

raqamli texnologiyalar asosida axborot almashinuv tizimini joriy etish;

kadrlar malakasini oshirish va sertifikatlashtirish tizimini joriy etish;
davlat-xususiy sheriklik mexanizmlari asosida xizmatlar samaradorligini oshirish.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, bojxona oldi xizmat ko'rsatuvchi subyektlar tashqi savdoning ajralmas qismi sifatida samarali faoliyat ko'rsatishi uchun aniq huquqiy baza, zamonaviy axborot texnologiyalari va davlat organlari bilan hamkorlikni ta'minlovchi mexanizmlar talab etiladi. O'zbekistonda mazkur sohani rivojlantirish, xorijiy tajriba va milliy shart-sharoitlar asosida me'yoriy-huquqiy bazani mustahkamlash orqali amalga oshirilishi maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1.O'zbekiston Respublikasining Bojxona kodeksi. – Toshkent: Adliya vazirligi nashri, 2016 (amaldagi tahriri bilan).

2.“Bojxona xizmati to'g'risida”gi Qonun. – Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, www.lex.uz.

3.O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasi. Umumbojxona avtomatlashtirilgan axborot tizimi (UBAAT) bo'yicha uslubiy qo'llanma. – Toshkent, 2022.

4.S.S. Salamov. Bojxona huquqi va amaliyoti asoslari. – Toshkent: “Iqtisodiyot”, 2023.

5.Sh.U. Qurbonov, A.A. Alimov. Bojxona ishi nazariyasi va amaliyoti. – Toshkent: “Fan va texnologiyalar”, 2020.

6.Komilov U.K. Bojxona rasmiylashtiruvi va bojxona to'lovlari. – Toshkent: “Yurist nashriyoti”, 2021.

7.Savdo-sanoat palatasi. Kelib chiqish sertifikatlari rasmiylashtirish tartibi. – Toshkent: SSP metodik to'plami, 2022.

8. World Customs Organization (WCO). Revised Kyoto Convention: Guidelines and General Annex. – Brussels, WCO Publications, 2018.

9. United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). Automated System for Customs Data (ASYCUDA) User Guide. – Geneva, UNCTAD, 2021.